

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.171
Львівського національного університету
імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Таргоній Юлії Ярославівни на тему:
«Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та
правом ЄС», представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність дисертаційної роботи. Актуальність дисертаційної роботи здобувачки не викликає сумнівів, адже договір рахунка умовного зберігання (ескроу) не так давно вперше був закріплений на законодавчому рівні в Україні. Так, з метою гармонізації національної системи корпоративного управління із відповідними стандартами Європейського Союзу, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23 березня 2017 року. Цей Закон запровадив у національне правове поле договір рахунка умовного зберігання (ескроу), який став багатообіцяючим та прогресивним елементом національної системи зобов'язань. Оскільки договір рахунка умовного зберігання (ескроу) знайшов своє закріплення у праві ЄС, вивчення його особливостей у європейському правовому полі та запозичення найкращих здобутків законодавчого досвіду країн Європи є особливо актуальним для вітчизняної правової науки.

На сьогодні комплексні наукові дослідження теоретичних та прикладних проблем застосування договору рахунка умовного зберігання (ескроу) відсутні. Окремі аспекти правового регулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) досліджували у наукових публікаціях Великанова М.М., Згама А.О., Зозуляк О.І., Іванова К.Ю., Колодій І.М., Коструба А.В., Лепех С.М., Майданик Р.А., Пилипенко П.Д., Процьків Н.М., Синчук С.М., Федорко М.С., Шпуганич І.І., Яворська О.С. та інші. З урахуванням наведеного, дисертаційне

дослідження порядку укладення, форми, змісту, правового статусу сторін договору рахунка умовного зберігання (ескроу), підстав та наслідків його припинення з урахуванням європейської практики є витребуваним та актуальним.

Вичерпне дослідження особливостей договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС дає можливість з'ясувати його поняття та правову природу, чітко окреслити його зміст та ознаки, проаналізувати правовий статус його сторін, вивчити підстави та правові наслідки його припинення, а також запропонувати шляхи впровадження Україною найкращих здобутків законодавчого досвіду країн ЄС. Усе вищезазначене зумовлює актуальність вибору теми дослідження.

Комплексне наукове дослідження стану правового регулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС, порядку його укладення, виконання, припинення, істотних умов такого договору, його сторін, підстав та правових наслідків припинення цього договору, відповідальність сторін за договором проводиться уперше. *Усе вищенаведене безумовно свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження дисертантки Таргоній Юлії Ярославівни.*

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності» на 2016-2018 рр. (Номер державної реєстрації 0116U001651), «Новелізація законодавства України у сфері інтелектуальної власності та його гармонізація з правом Європейського Союзу» на 2019-2021 рр. (Номер державної реєстрації 0119U002408), «Національні та світові стандарти правової охорони інтелектуальних, інформаційних та корпоративних прав» 2022-2024 рр. (Номер державної реєстрації 0122U200301).

Наукова новизна роботи. Визначена в дисертації наукова новизна характеризується високим рівнем достовірності, сформована дисертанткою ґрунтовно, самостійно і вперше викладена на дисертаційному рівні. *Новизна*

дисертаційної роботи полягає в комплексному науковому дослідженні договору рахунка умовного зберігання (ескроу), що підтверджується сформульованими у дисертації положеннями.

Важливо відмітити окремі елементи наукової новизни дисертантки.

Зокрема, аспіранткою вперше:

– визначено поняття договору рахунка умовного зберігання (ескроу): договір рахунка умовного зберігання (ескроу) – це тристоронній договір між клієнтом (боржником за основним зобов'язанням), бенефіціаром (кредитором за основним зобов'язанням та отримувачем коштів з рахунка ескроу) і банком, або двосторонній договір між клієнтом та банком на користь бенефіціара, згідно якого клієнт передає на зберігання банку кошти для виконання зобов'язання клієнта щодо їх передання іншій особі (бенефіціару), а банк зобов'язується зберігати ці кошти і передати їх бенефіціару (бенефіціарам) чи іншій особі, за умови настання визначеної/визначених у договорі підстави/підстав;

– на основі аналізу чинного законодавства України, доктринальних підходів встановлено, що договору рахунка умовного зберігання (ескроу) притаманні такі ознаки: 1) тристоронній або двосторонній; 2) консенсуальний; 3) публічний; 4) здебільшого, укладається за приєднанням до пропонованих умов; 5) фідучіарний; 6) строковий (для договору рахунка ескроу в цінних паперах та договору рахунка умовного зберігання (ескроу) для розрахунків у рамках процедури сквіз-аут, а також у тих випадках, коли сторони за взаємною згодою погодили строк як умову договору); 7) відплатний (у тих випадках, коли сторони за взаємною згодою погодили винагороду як умову договору);

– аргументовано необхідність законодавчого закріплення строку як істотної умови договору рахунка умовного зберігання (ескроу), а також встановлення граничного строку договору 10 років, якщо він не визначений сторонами, та запропоновано доповнити норму ст. 1076-1 ЦК України відповідними положеннями;

– обґрунтовано, що у випадку ліквідації банку, грошові кошти, розміщені на рахунку умовного зберігання (ескроу), не включаються до ліквідаційної маси банку. Кошти з рахунку умовного зберігання (ескроу) повертаються володільцю

рахунку (клієнту) незалежно від того, чи він є фізичною особою, фізичною особою-підприємцем чи юридичною особою.

Удосконалено:

– положення про те, що договір рахунка умовного зберігання (ескроу) виконує забезпечувальну функцію щодо виконання основного договору, оскільки він відкривається для здійснення розрахунків за основним зобов'язанням, проте, не є видом забезпечення виконання зобов'язання. На підставі аналізу ознак і функцій договору рахунка умовного зберігання (ескроу), проведено його розмежування з видами забезпечення виконання зобов'язання. Встановлено, що визнання недійсним договору, укладення якого зумовило необхідність укладення договору рахунка умовного зберігання (ескроу), не буде означати недійсність останнього, тож зобов'язання із договору рахунка умовного зберігання (ескроу) не є акцесорним;

– класифікацію договору рахунка умовного зберігання (ескроу):

I. Залежно від об'єкта договору: 1) договори, об'єктом яких є грошові кошти; 2) договори, об'єктом яких є цінні папери; 3) договори, об'єктом яких є частки у статутному капіталі товариства;

II. Залежно від кількості сторін: 1) договори, сторонами яких є володілець рахунку та банк або депозитарна установа чи Центральний депозитарій; 2) договори, сторонами яких є володілець рахунку, банк або депозитарна установа чи Центральний депозитарій та бенефіціар (бенефіціари);

III. Залежно від необхідності перевірки настання підстав для перерахування коштів бенефіціару або вказаній ним особі або для повернення коштів володільцю рахунку: 1) договори, згідно яких на банк чи депозитарну установу чи Центральний депозитарій покладено обов'язок перевірки настання таких підстав; 2) договори, згідно яких обов'язок перевірки настання таких підстав покладено на третю особу; 3) договори, згідно яких обов'язок перевірки настання таких підстав не встановлено, натомість, банк перевіряє документи, надані бенефіціаром чи іншою особою на відповідність умовам договору рахунка умовного зберігання (ескроу) виключно за зовнішніми ознаками;

IV. Залежно від можливості розпоряджатися коштами на рахунку умовного зберігання (ескроу): 1) договори, згідно яких ні володілець рахунку, ні бенефіціар

не мають права розпоряджатися грошовими коштами, що на ньому знаходяться;

2) договори, згідно яких передбачена можливість розпоряджання грошовими коштами на рахунку ескроу володільцем рахунку або бенефіціаром із можливим встановленням обмеження щодо такого розпоряджання;

V. Залежно від порядку зарахування коштів на рахунок умовного зберігання (ескроу): 1) договори, згідно яких передбачено одноразове зарахування коштів; 2) договори, згідно яких передбачено періодичне зарахування коштів в порядку, встановленому договором;

VI. Залежно від порядку перерахування коштів, що знаходяться на рахунку умовного зберігання (ескроу), бенефіціару (бенефіціарам) чи вказаній ним (ними) особі (особам): 1) договори, згідно яких передбачено одноразове перерахування коштів; 2) договори, згідно яких передбачено перерахування коштів частинами, залежно від настання зазначених у договорі підстав.

VII. Залежно від того, чи сплачується винагорода банку за відкриття та обслуговування рахунку умовного зберігання (ескроу): 1) відплатні; 2) безвідплатні;

– положення про доцільність закріплення у законі мінімального розміру пені, який є допустимим для встановлення у договорі рахунку умовного зберігання (ескроу) за порушення строків зарахування банком коштів на рахунок від володільця рахунку (клієнта) та за порушення строків виплати коштів з рахунку бенефіціарам. Запропоновано доповнити норму ч. 6 ст. 86 Закону України «Про платіжні послуги» відповідним положенням та викласти її у такій редакції: «Надавач платіжних послуг у разі порушення строків виконання платіжних операцій, передбачених цим Законом або договором про надання платіжних послуг, зобов'язаний сплатити користувачу пеню в розмірі 0,1 відсотка суми простроченого платежу за кожний день прострочення, але не більше 10 відсотків суми платіжної операції, якщо інший розмір пені не обумовлений договором про надання платіжних послуг. У випадку укладення договору рахунку умовного зберігання (ескроу), мінімальний допустимий розмір пені, що сплачується користувачу за порушення строків виконання платіжних операцій, складає 0,08 відсотка суми простроченого платежу за кожен день прострочення»;

– обґрунтування доцільності надання банку повноважень у випадку виявлення у документах за зовнішніми ознаками невідповідностей у даних бенефіціара, щодо прийняття від нього додаткових документів, що давали би можливість пересвідчитися у достовірності або недостовірності даних та зробити висновок про наявність або відсутність технічної помилки, та запропоновано внести відповідні зміни до ч.2 ст. 1076-3 ЦК України, а саме, викласти її у наступній редакції: «якщо банк вважає, що надані документи не відповідають умовам договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за зовнішніми ознаками або іншим вимогам, встановленим договором рахунку умовного зберігання (ескроу), банк зобов'язаний відмовити відповідній особі у перерахуванні грошових коштів з наданням письмового повідомлення із зазначенням причин відмови протягом п'яти робочих днів з дня отримання документів для перерахування коштів, що знаходяться на рахунку умовного зберігання (ескроу), якщо інше не передбачено договором рахунку умовного зберігання (ескроу). У випадку виявлення невідповідностей у даних у документах за зовнішніми ознаками, при вирішенні питання про можливість технічної помилки, банк може приймати від відповідної особи додаткові документи, які б підтверджували достовірність даних».

Дістали подальший розвиток ідеї та положення:

– обґрунтування історико-правових аспектів становлення та динаміки правового регулювання договору рахунку умовного зберігання (ескроу) в законодавстві України. Встановлено, що станом на сьогодні відносини з договору рахунку умовного зберігання (ескроу) врегульовані ЦК України та Законом України «Про АТ». У різні періоди пропонувалися проекти законів щодо розширення сфери застосування договору рахунку умовного зберігання (ескроу), які не були прийняті. З урахуванням зарубіжного досвіду, договір рахунку умовного зберігання (ескроу) має широкі перспективи для застосування, тому доцільним є розширення сфери його правового регулювання із відповідним законодавчим забезпеченням;

– положення про те, що правова природа договору рахунку умовного зберігання (ескроу) суттєво відрізняється від агентського договору та договору зберігання. Ескроу-агент завжди діє в інтересах двох принципалів – клієнта

(володільця рахунка) та бенефіціара, в той час як згідно концепції агентського договору, правовідносини між агентом та довірительом, а також агентом та третіми особами повинні бути чітко розмежовані. Розмежувальними ознаками між договором рахунка умовного зберігання (ескроу) та договором зберігання (в тому числі, професійним зберігачем) є мета договору, а також те, що об'єкт договору зберігання обов'язково повертається особі, яка передала його на зберігання – поклададавцю, в той час коли об'єкт договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за умови досягнення мети договору передається бенефіціару, а не володільцю рахунку (клієнту). Також об'єкт договору зберігання може бути визначений як індивідуальними, так і родовими ознаками, а об'єкт договору рахунка умовного зберігання (ескроу) в Україні завжди є визначеним родовими ознаками;

– положення про те, що договір рахунка умовного зберігання (ескроу) має схожі риси із такою формою розрахунків, як акредитив, проте їх правова природа має суттєві відмінності. І договір рахунка умовного зберігання (ескроу), і акредитив передбачають перерахування грошових коштів, що містяться на банківському рахунку, бенефіціару за умови настання певних обставин. Проте, розрахунки за акредитивом переважно вимагають залучення двох банків: виконуючого банку та банку-емітента (однак можливим є залучення лише одного банку-емітента), в той час як за договором ескроу завжди потрібен тільки один банк, який виконує роль посередника між бенефіціаром (бенефіціарами) та володільцем рахунка. За акредитивом бенефіціар має статус виключно третьої особи, а договір рахунка умовного зберігання (ескроу) в класичному форматі є тристороннім правовідношенням. Також відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення одержувача грошових коштів, в той час як зміни до договору рахунка умовного зберігання (ескроу), крім тих, які не обмежують права бенефіціара, вносяться виключно за умови надання письмової згоди на такі зміни бенефіціаром. Проте, в цьому контексті прослідковується схожість договору ескроу із безвідкличним акредитивом – він може бути анульований або його умови можуть бути змінені лише за згодою на це одержувача грошових коштів;

– на основі комплексного дослідження застосування інституту ескроу в праві ЄС, доводи про доцільність використання позитивного зарубіжного досвіду та ширшого впровадження договору рахунка умовного зберігання (ескроу) для здійснення розрахунків між покупцями об'єктів незавершеного будівництва та забудовниками; положення про те, що у цьому контексті доцільним може бути запозичення досвіду Австрії та внесення у майбутньому в законодавство України положень про те, що для підтвердження завершення кожного конкретного етапу будівництва ескроу-агент повинен залучати незалежних кваліфікованих інженерів або сертифікованих експертів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний так і практичний інтерес і можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері для наступних досліджень теоретико-прикладних проблем, пов'язаних з правовим регулюванням договору рахунка умовного зберігання (ескроу);

– у правотворчій діяльності – для підготовки законопроектів про внесення змін та доповнень до актів цивільного законодавства, а також законодавства, що регулює банківську діяльність;

– у правозастосовній сфері – при вирішенні спорів, що пов'язані із захистом прав та інтересів сторін договору рахунка умовного зберігання (ескроу);

– у навчальному процесі – при викладанні курсів «Корпоративне право», «Акціонерне право», «Цивільне право», спеціальних курсів з проблематики корпоративного та цивільного права, підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій з цих навчальних дисциплін;

– у просвітницькій та правовиховній діяльності – для підвищення правової, корпоративної культури зацікавлених осіб.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Аналіз анотації та тексту дисертації, змісту публікацій Таргоній Ю.Я. дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість та достовірність результатів, отриманих у ході дисертаційного дослідження. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою

мірою обґрунтовані та відповідають меті й завданням роботи, що забезпечується адекватністю обраних методів дисертаційного дослідження.

У дисертаційному дослідженні використано комплекс філософських, загальнонаукових і спеціальнонаукових методів. Із застосуванням філософського методу діалектики було виконано аналіз передумов суспільно-політичних і законодавчих змін, що спричинилися до впровадження договору рахунка умовного зберігання (ескроу) в правове поле України (підрозділ 1.1). За допомогою порівняльно-правового методу було співставлено національне та зарубіжне законодавство, практика національних судів та судів країн Європи та США, досліджено в порівняльному контексті правовий статус ескроу-агента в країнах ЄС та банку в ролі ескроу-агента в Україні (підрозділ 2.2). Використання формально-логічних методів пізнання, а саме, індукції та дедукції, дозволило дослідити норми законодавства, що регулюють підстави та правові наслідки припинення договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС (розділ 3). Формально-юридичний метод пізнання було застосовано для дослідження джерел національного та європейського законодавства, зокрема, у процесі аналізу положень щодо порядку укладення та форми договору рахунка умовного зберігання (ескроу), його суб'єктного складу, а також особливостей його припинення за правом ЄС та США (підрозділи 1.3, 2.1., 2.3, 3.4). Статистичний метод було використано для аналізу емпіричного матеріалу, а статистичні дані дали змогу показати тенденції стану використання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) для здійснення розрахунків за участю юридичних та фізичних осіб в Україні (підрозділ 1.2).

Під час написання всіх розділів дисертаційної роботи використовувалися також різноманітні прийоми наукового пізнання, такі як: аналіз, індукція, дедукція, узагальнення тощо. Крім того, для розроблення висновків та пропозицій щодо внесення законодавчих змін до цивільного законодавства України були використані прийоми моделювання та прогнозування.

Дотримання вимог правильної логічної побудови понять, суджень та умовиводів забезпечило обґрунтованість і достовірність зроблених висновків дисертанткою.

Характеристика основних положень роботи. У трьох розділах дисертаційної роботи комплексно досліджено основні аспекти правового регулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС. Дисертація складається з трьох розділів, в яких розкриваються такі питання: становлення законодавчого регулювання договору рахунка умовного зберігання (ескроу) в Україні; поняття, ознаки та загальна характеристика договору рахунка умовного зберігання (ескроу); порядок укладення та форма договору рахунка умовного зберігання (ескроу); сторони договору рахунка умовного зберігання (ескроу); суб'єктний склад договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за правом ЄС та США; істотні умови договору рахунка умовного зберігання (ескроу); підстави та правові наслідки припинення договору рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС.

Анотація дисертації відповідає її основному змісту, адекватно відображає основні положення дослідження.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором. Основні положення і висновки дисертації викладено у 12 наукових публікаціях, серед яких: 4 наукові статті у виданнях, внесених до переліку наукових фахових видань, затверджених МОН України, 8 тез доповідей на науково-практичних конференціях та заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації) не виявлено.

Загалом проведене дослідження викликає науковий інтерес, носить авторський характер, є логічно побудованим та завершеним. Слід позитивно відзначити юридичну грамотність формулювань, лаконічність та чіткість зроблених висновків. Разом з тим, **окремі твердження та пропозиції аспірантки потребують незначних уточнень та коректив.**

Перш за все, порівнюючи договір рахунка умовного зберігання (ескроу) із договором зберігання, дисертантка зазначає, що суттєва відмінність між ними зумовлена метою, із якою існує відповідне правовідношення. При укладенні

договору рахунка умовного зберігання (ескроу) важливим завданням є позбавлення сторони можливості розпоряджатися об'єктом договору (коштами, чи, у широкому розумінні - річчю) для забезпечення виконання зобов'язання із основного договору. Натомість, метою договору зберігання є належне збереження речі і повернення її у належні строки. Дискусійним є визначення мети договору рахунка умовного зберігання (ескроу) в такий спосіб, оскільки ЦК України передбачає право сторін договору закріпити в ньому можливість розпоряджатися грошовими коштами на рахунку володільцем рахунка або бенефіціаром.

Окрім цього у межах дисертаційного дослідження Юлія Ярославівна детально аналізує припинення договору рахунка умовного зберігання (ескроу), втім глибинне дослідження процедури розірвання цього договору в судовому порядку у разі відсутності згоди бенефіціара на таке розірвання збагатило б і доповнило б роботу. Попри те, що здобувачка характеризує в роботі основні законодавчі положення, що стосуються цієї процедури, доцільно було б детальніше зупинитися на практичних проблемах її реалізації.

Висновок. Висловлені зауваження і пропозиції не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження Таргоній Ю.Я., оскільки вони мають переважно дискусійний характер. Це дозволяє зробити висновок про те, що рецензована дисертація Таргоній Ю.Я. є завершеним, творчим, безумовно актуальним науковим дослідженням. Рецензоване дисертаційне дослідження виконане на високому науковому і методологічному рівні, відповідає встановленим вимогам, має наукову новизну і практичну значущість. Зміст повністю відображає основні положення дисертації.

Дисертація оформлена відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Стиль викладу матеріалу науковий, логічний, чіткий та виважений. Дисертація читається легко, викликає зацікавленість проблемою.

Дисертаційна робота Таргоній Юлії Ярославівни «Договір рахунка умовного зберігання (ескроу) за законодавством України та правом ЄС» за актуальністю, змістом, повнотою викладу її результатів у публікаціях здобувача, обсягом і якістю оформлення відповідає спеціальності 081 Право та

вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), а її авторка, **Таргоній Юлія Ярославівна**, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Ірина ШПУГАНІЧ